

В. О. Ковач

кандидат технічних наук,
заступник директора з наукової роботи та міжнародної діяльності
Навчально-наукового інституту неперервної освіти
Національного авіаційного університету

КОМПЕТЕНТНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ ПРАЦІ

Зазначено, що економічна структура господарств регіону схильна до постійних змін і в умовах розвитку, і в умовах стабілізації, і в кризових умовах. Розглянуто шляхи соціально-економічної трансформації господарств регіону. Визначено відсутність системного підходу в соціально-економічній трансформації господарств Київської області. Зазначено, що в області, як і в Україні загалом, дотепер немає програми структурної перебудови господарства регіонів, яка забезпечила б реалізацію загальнонаціональних і регіональних інтересів. Запропоновано програму соціально-економічної трансформації Київської області поділити на три блоки: загальнорегіональну, господарсько-галузеву, місцеву. Розглянуто дві загальнорегіональні програми: «Зайнятість і формування ринку праці» та «Соціально-економічна трансформація господарств регіону». Визначено, що головною метою програми «Зайнятість і формування ринку праці Київської області» є ефективне використання трудових ресурсів і забезпечення раціональної зайнятості населення області на основі інноваційного розвитку регіону. Запропоновано такі підпрограми: «Структура зайнятості», «Безробіття, працевлаштування і перекваліфікація кадрів» і «Формування ринку праці». Зазначено, що програма «Соціально-економічна трансформація господарств регіону» є основним змістом процесу змін у постсоціалістичній економіці та соціальній сфері. Головною метою програми визначено створення адекватних розширено економічної самостійності території і розвитку ринкових механізмів господарських і ринкових інститутів. Зазначено глобальні завдання та цілі ринкової трансформації господарств регіону. Запропоновано такі підпрограми: «Приватизація», «Малий бізнес», «Механізми та інфраструктура ринку». Визначено особливості економіки Київської області як об'єкта перетворень власності. Визначено, що запропоновані програми є системою заходів, спрямованих на досягнення основної мети – стабілізації ринку праці, забезпечення збалансованості попиту на працю і пропозиції, пом'якшення економічних і соціальних втрат від безробіття. Визначено основні етапи реалізації програм за термінами. Розроблено механізм реалізації програм зайнятості населення. Зазначено, що одночасно з інвестиційними чинниками підвищення продуктивності праці важливо сформувати в багатуокладній господарській структурі мотиваційний механізм, стимули до праці.

Ключові слова: державне регулювання, зайнятість, соціально-економічна програма, економіка регіону, трудові відносини.

Постановка проблеми. Треба зазначити, що економічна структура господарства регіону схильна до постійних змін і в умовах розвитку, і в умовах стабілізації, і в кризових умовах. До того ж чим швидше здійснюються ці зміни, тим ефективніше адаптується структура до зовнішніх умов і вимог часу. Аналіз розвитку країн ринкової економіки показує, що структурні зміни – це процес постійний. Однак не можна не помітити істотних відмінностей у виборі шляхів соціально-економічної трансформації господарства, серед яких можна виокремити два

основних. Перший обумовлений суто ринковими відносинами. Тут структура економіки змінюється під впливом вирівнювання норми прибутку в різних галузях господарства. У таких умовах банкрутують або задовольняються меншими прибутками підприємства тих галузей, у структурі яких переважають застарілі елементи.

Другий шлях соціально-економічної трансформації господарства характеризується широким використанням важелів державного регулювання для прискорення прогресивних структурних змін. За такого підходу використо-

вуються прогнозні оцінки, які дають змогу заздалегідь визначити, які галузі господарства регіону потрібно стимулювати з метою їхнього збереження, а яким доцільно зробити державну підтримку, протекціонувати їх розширення.

Оскільки в структурі господарств Київської області окремі галузі мають різну питому вагу по вкладу до місцевого бюджету, то цілепокладання соціально-економічної трансформації та структурної перебудови господарства регіону повинне враховувати не тільки особливості і стан його трудового потенціалу, але і вклад кожної галузі до бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у вирішення проблем щодо соціально-економічної трансформації ринку праці внесли Д.П. Богиня [1], Н.П. Борецька [2], О.В. Бражко [3], В.С. Васильченко, П.М. Василенко [4], О.В. Жадан [5], Л.С. Лісогор [6], Ю.М. Маршавін [7] та інші вчені. Водночас у сучасних умовах потребують більш детального вивчення питання щодо розроблення програм соціально-економічної трансформації ринку праці.

Мета статті – визначити компетентні підходи до соціально-економічної трансформації ринку праці шляхом розроблення програми соціально-економічної трансформації господарств Київської області.

Виклад основного матеріалу. Аналіз перших результатів структурних перетворень у господарствах Київської області свідчить про відсутність системного підходу в соціально-економічній трансформації його господарства [6–9]. Досить зазначити, що в області, як і в Україні загалом, дотепер немає програми структурної перебудови господарства регіонів, яка забезпечила б реалізацію загальнонаціональних і регіональних інтересів. Навіть загальний аналіз положення в легкій, харчовій та інших галузях промисловості показує, що міра зношування основних фондів тут становить 70 і більше відсотків, понад одна третина підприємств є збитковою, випускає продукцію низької якості, що не має попиту.

Нами пропонується програму соціально-економічної трансформації Київської області поділити на три блоки: загальнорегіональну, господарсько-галузеву, місцеву.

Розглянемо детальніше дві загальнорегіональні програми: «Зайнятність і формування ринку праці» та «Соціально-економічна трансформація господарства регіону».

Програма «Зайнятність і формування ринку праці»

Методологічною і нормативною основою для розроблення програми є Закон України «Про зайнятність населення», постанови Уряду, накази і розпорядження служби зайнятості та інші нормативно-правові акти.

Усі ці законодавчі і нормативні документи формують необхідну правову базу для розроблення програми зайнятості на регіональному рівні, де до вказаних документів додаються місцеві нормативно-правові акти.

Програма «Зайнятність і формування ринку праці» Київської області повинна базуватися на місцевих програмах зайнятості.

Головною метою цієї програми є ефективне використання трудових ресурсів і забезпечення раціональної зайнятості населення області на основі інноваційного розвитку регіону.

Головними завданнями програми є такі:

- ефективне використання робочої сили і підтримка зайнятості та самозайнятості на рівні, що унеможливує критично високе безробіття і руйнування кадрового потенціалу підприємств;
- розроблення загальної концепції господарської трудової політики в регіоні;
- формування структури зайнятості за підприємствами і організаціями різних форм власності;
- комплексне та взаємопов'язане вирішення проблем зайнятості, безробіття, працевлаштування і соціальних проблем.

Регіональна програма «Зайнятність і формування ринку праці», на нашу думку, повинна містити такі підпрограми: «Структура зайнятості», «Безробіття, працевлаштування і перекваліфікація кадрів» і «Формування ринку праці».

Упровадження всієї програми «Зайнятність і формування ринку праці» через здійснення названих підпрограм сприятиме соціально-економічній трансформації господарства регіону, що припускає стабільний і якісний склад зайнятого населення, розвинену систему трудових відносин, можливості вдосконалення трудового потенціалу регіону.

Підпрограма «Структура зайнятості»

Структура зайнятості, що склалася, характеризується високою питомою вагою сільського господарства, галузей промисловості і будівництва.

Економічна криза, згорання інвестицій у базові галузі ведуть як до скорочення зайнятості, так і до зміни структури зайнятості – особли-

во швидко скорочується зайнятість у промисловості та будівництві, наукових установах, на транспорті. Водночас збільшується зайнятість у фінансових установах, житлово-комунальному господарстві. Зберігаються і посилюються такі негативні явища, як неповна зайнятість, вимушені неоплачувані відпустки.

Зважаючи на цілі, функції і завдання підпрограми «Структура зайнятості», можна визначити, що в її практичній реалізації візьме участь широке коло суб'єктів господарської діяльності регіону і місцевих органів влади. У плані вжиття конкретних регулюючих заходів відповідальність за виконання має бути покладена на місцеві органи координації відносин у сфері праці, найму робочої сили: структури з праці і зайнятості.

Підпрограма «Безробіття, працевлаштування і перекваліфікація кадрів».

У зв'язку з тим, що Київська область належить до регіонів із високою нормою безробіття проблеми працевлаштування, професійної переорієнтації вже зараз дуже актуальні і можуть ще більше загостритися в найближчі 1–2 роки. З огляду на це важливим складником регіональної підпрограми розвитку зайнятості і ринку праці є заходи проти ускладнення вищезазначених проблем.

Формування ринку праці як елемент переходу до ринкових відносин має два аспекти для перспектив розвитку регіональної економіки.

Перший – економічний, виражається в появі можливості вибору у працедавця і найманого робітника, що створює основу для здійснення товарних відносин у сфері праці. Посилюється роль вартісної оцінки робочої сили і, відповідно, підвищуються вимоги до якості праці. Принцип оплати за працю, що декларувався в умовах планово-директивної системи, поступається місцем новому принципу – принципу оплати за ціною робочої сили на ринку праці. Зрештою формування ринку праці веде до підвищення продуктивності й інтенсивності праці та поліпшення ефективності господарювання.

Другий – соціальний, пов'язаний зі зміною статусу робочої сили, втратою трудящими гарантій зайнятості, появою в результаті конкурентних відносин у трудовій сфері значної частини надлишкової робочої сили, що переборює труднощі працевлаштування і потерпає від погіршення соціального стану.

Специфіка формування ринку праці в Київській області полягає в такому:

- значній сегментованості за територіальними і галузевими ознаками;

- наявності на ринку різних за соціальними вимогами видів робочої сили (що не мала роботи раніше і нових безробітних);

- значній потенційній динамічності ринку, пов'язаній із можливостями залучення до виробництва і виведення з нього значних контингентів робочої сили залежно від реалізації масштабних інвестиційних проєктів.

Вищевказане означає, що на території області формується практично ніби два специфічних ринки праці – промисловий, із параметрами, близькими до показників країн СНД і аграрний.

Програма «Соціально-економічна трансформація господарства регіону»

Соціально-економічна трансформація господарства Київської області є основним змістом процесу змін у постсоціалістичній економіці та соціальній сфері. Ринкові перетворення органічно входять до складу цілей, інструментів, заходів кожної із запропонованих програм. Водночас саме ця загальність і різнобічність потребують конкретизації, виокремлення цілеустановок і механізмів реалізації ринкових перетворень у спеціальну програму, що концентровано визначає ключові проблеми трансформації економіки й засоби їх вирішення щодо регіональної специфіки Київської області.

До глобальних завдань ринкової трансформації господарства регіону належать такі:

- формування повноцінного господарського комплексу, заснованого на принципах ринкових відносин, що органічно входить у макроекономічні системи вищого рівня: державну, країн СНД, світогосподарську;

- сполучення ефекту дії ринкових чинників зі специфікою економіки регіону для завоювання міцних позицій у пріоритетних для області сферах діяльності;

- досягнення оптимального балансу між ходом ринкових перетворень економіки і соціальними інтересами населення, стабільності суспільного клімату і життєвого рівня з наступним їх покращенням.

Головною метою програми є створення адекватних розширено економічної самостійності території і розвитку ринкових механізмів господарських і ринкових інститутів. Головна мета структурується на такі цілі:

- реформування відносин власності в області шляхом приватизації та акціонування;

- формування взаємодоповнюючої багатокладної економіки;
- демонополізація, підтримка малого і середнього бізнесу, самозайнятості населення, розвиток конкуренції;
- розвиток ринкової інфраструктури регіону як цілісної системи з урахуванням виробничої, соціально-економічної, фінансової та управлінсько-правової інфраструктури;
- формування стабільного і ефективного механізму ринкового регулювання;
- перепідготовка кадрів для ринкової економіки;
- формування дієвого мотиваційного механізму методів ринкового регулювання.

Указані цілі досягаються шляхом розроблення і реалізації таких підпрограм:

- «Приватизація».
- «Малий бізнес».
- «Механізми та інфраструктура ринку».

У комплексі реалізація всіх названих підпрограм повинна забезпечити максимально швидке і безболісне входження регіону у ринок, використання результатів перетворень для стабілізації та поліпшення соціально-економічної ситуації.

Особливості економіки Київської області як об'єкта перетворень власності полягають:

- по-перше, у високій питомій вазі підприємств агропромислового комплексу, що приватизуються за особливою процедурою і відповідно до спеціальних нормативних актів;
- по-друге, у специфічному складі населення і трудових колективів області (30% населення некорінної національності).

Реальна економічна самостійність територій має шанси на успіх лише в тому разі, якщо одночасно розвиваються два процеси – зміцнення фінансової бази територій і розвиток ринку і ринкових відносин. Ґрунтуючись на цьому, регіон може і повинен вести активну самостійну ринкову політику.

У фінансовій сфері можна виділити низку ключових проблем, рішення кожної з яких і становить елемент підпрограми «Механізми і інфраструктура ринку». У взаєминах із державним бюджетом регіон продовжує служити постачальником фінансових засобів.

Загалом запропоновані програми є системою заходів, спрямованих на досягнення основної мети: в цьому випадку – стабілізацію ринку праці, забезпечення збалансованості попиту на працю і пропозиції, пом'якшення економічних і соціальних втрат від безробіття. Не конкрети-

зуючи завдання за конкретними виконавцями, виокремимо основні етапи реалізації програм за термінами.

Їхній період повинен охоплювати нетривалий, найближчий термін (один – два роки) з урахуванням рівня, що реально склався, і структури зайнятості, а також реальних показників ринку праці.

Основне завдання найближчої перспективи перехідного періоду – стримати скорочення перспективних робочих місць, проводити селективну підтримку підприємств, діяльність яких сприяє прогресивним структурним зрушенням, підвищити якість навчання і підготовки кваліфікованих кадрів.

Основна завдання другого, середньострокового, періоду – перехід на модель ринку праці, яка відповідає оптимізації господарської структури області. Зміна економічної структури Київської області повинна йти не лише шляхом ліквідації структури галузей, а її добудови, що склалася, раціональної диверсифікації виробництва. Щодо галузей спеціалізації стоїть завдання скорочення розриву між потенціалом області і фактичним його використанням.

Зміна структури економіки приведе до розузгодження попиту і пропозиції на ринку праці. Кількісна і якісна незбалансованість неминучі взагалі і тим більше за переходу до ринкових відносин, багатокладної економіки і в умовах структурної перебудови. Важливо вміти прогнозувати конкретні розміри цієї невідповідності, чинники, що її зумовлюють. З цією метою на підприємствах і в регіоні загалом необхідно розробляти прогностичні баланси робочих місць, що показують їхній рух і що дають змогу визначити попит на робочу силу в прогнозованому періоді. Нині нові робочі місця на діючих підприємствах практично не створюються, переважно вони виникають на нових підприємствах у сфері середнього і малого приватного бізнесу.

В умовах структурної перебудови багатокладного господарства, коли різні форми власності вступають у конкуренцію як на ринку товарів, так і на ринку праці, співвідношення попиту і пропозиції робочої сили високодинамічні, первинного значення набуває створення системи підготовки і перепідготовки кадрів із професійною орієнтацією на перспективну потребу в кадрах [7].

Професійне навчання і перенавчання при цьому розглядається двояко: як засіб підвищення якості робочої сили та її конкурентоспроможності на ринку праці і як засіб підвищення

гнучкості робочої сили, її мобільності в умовах збільшеного динамізму ринку праці. Можна впевнено сказати, що хід і темпи структурної перебудови будуть ґрунтуватися на кваліфікованих кадрах.

Метою III етапу – у довгостроковій перспективі (після 2025 р.) є забезпечення кардинального підвищення продуктивності праці, яка відбиває не лише ефективність використання живої праці, але й виробництва загалом.

Перехідний період і кризова ситуація в економіці вносять зміни і в сам набір чинників підвищення продуктивності праці, в її пріоритети.

Отже, пропонується механізм реалізації програм зайнятості населення (рис. 1).

Продуктивність праці за всіх форм власності перебуває під значним впливом зростання технічної озброєності, енергоозброєності тощо.

За всієї відмінності галузей структури господарства нинішня технологія – це технологія великої державної економіки. Перехід до багатокладної економіки, створення малих підприємств, фермерських господарств припускають інші технологічні рішення для значного зростання продуктивності праці.

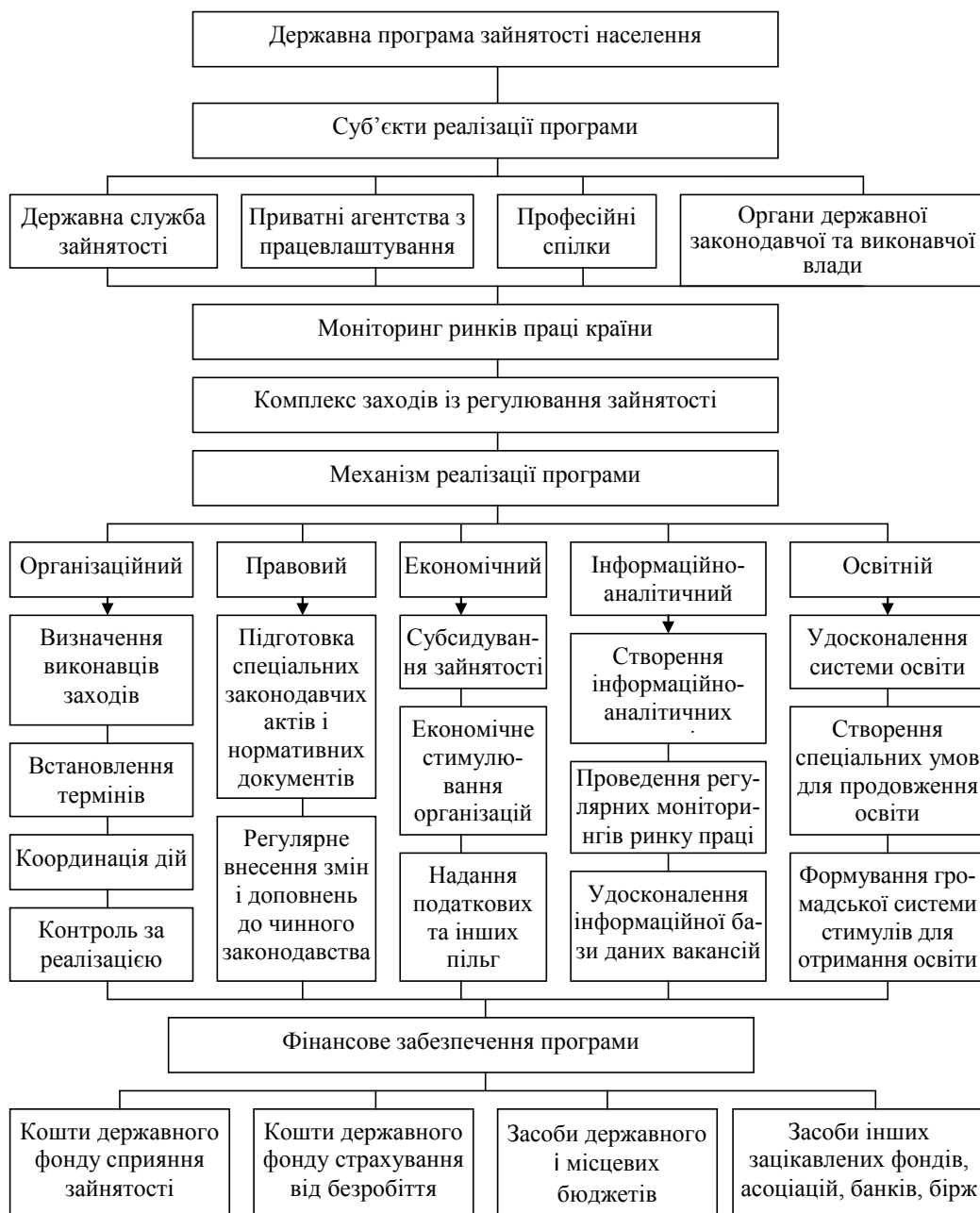

Рис. 1. Механізм реалізації програм зайнятості населення

Одночасно з інвестиційними чинниками підвищення продуктивності праці важливо сформувати в багатукладній господарській структурі мотиваційний механізм, стимули до праці.

Варто нагадати, що найслабшою ланкою адміністративно-командної системи управління колишніх союзних республік була відсутність почуття «господаря» у трудящих, слабкість трудової мотивації на підприємствах державної власності, і саме з роздержавленням та приватизацією пов'язувався потужний мотиваційний стимул до праці, підвищення його продуктивності.

Насправді зараз для всіх устроїв характерний розвиток групового та індивідуального егоїзму. Ломка загальних інтересів, намагання заробляти гроші «за будь-яку ціну» спричиняють відтік робочої сили зі сфери продуктивної праці, а відсутність взаємозв'язку між продуктивністю праці та її оплатою руйнує висококваліфіковане ядро трудового потенціалу регіону (з такими зусиллями створеного за останні роки).

Підбиваючи деякі підсумки, треба підкреслити, що вказаними регіональними чинниками треба ефективно управляти зараз, у період розроблення програми соціально-економічної трансформації господарства області. Інакше формування ринку праці в регіоні триватиме на довгі роки.

Висновки і пропозиції. Удосконалено компетентні підходи до соціально-економічної трансформації ринку праці шляхом розроблення програми соціально-економічної трансформації господарств Київської області, яка має три великих блоки: I блок – загально-регіональні програми, метою яких є ефективне використання трудових ресурсів і забезпечення зайнятості населення на основі формування і розвитку регіонального ринку праці; II блок – господарсько-галузеві програми, головна мета яких базується на основі розвитку провідних галузей регіону сприяти вдосконаленню їхньої діяльності, зовнішнього і внутрішнього попиту на продукцію легкої та харчової промисловості, задоволення потреб регіону в продуктах харчування та працевлаштування населення; і III блок – місцеві програми, головною метою

є: завдяки здійсненню раціональної спеціалізації і поділу праці в економіці регіону створити максимально сприятливі умови для життєдіяльності й соціального розвитку населення міст, районів і селищ.

Загалом запропоновані програми є системою заходів, спрямованих на досягнення основної мети: в цьому випадку – стабілізацію ринку праці, забезпечення збалансованості попиту на працю і пропозиції, пом'якшення економічних і соціальних втрат від безробіття. Не конкретизуючи завдання за конкретними виконавцями, виокремлено основні етапи реалізації програм за термінами.

Список використаної літератури:

1. Богиня Д.П. Трансформаційні процеси в системі формування національного ринку праці: інституційний аспект. *Україна: аспекти праці*, 2005. № 1. С. 3-8.
2. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми : монографія. Донецьк : Янтра, 2001. 352 с.
3. Бражко О.В. Сучасний стан розвитку ринку праці на регіональному рівні. *Держава та регіони : науково-виробничий журнал*. 2008. № 4. С. 47–53.
4. Васильченко В.С. Ринок праці: теоретичні основи і державна практика : посіб. для працівників Державної служби зайнятості. Київ, 2000. Ч. 1. 2000. 318 с.
5. Жадан О.В. Трансформація соціально-трудо-вих відносин у сучасному суспільстві. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. № 1. С. 298–305.
6. Лісогор Л.С. Формування ринку праці в Україні : монографія. Київ : Ін-т економіки НАНУ, 2003. 296 с.
7. Маршавін Ю.М. Ринок праці України і Державна служба зайнятості в умовах динамічних змін : матеріали досліджень. Київ : Альтерпрес, 2011. 483 с.
8. Міненко В.Л. Держава як суб'єкт регіонального ринку праці та зайнятості населення. Харків : УАДУ ХФ, 2001. 41 с.
9. Пономарьова О.Б. Реформування системи зайнятості в Україні для забезпечення конкурентних переваг національного ринку праці. *Україна: аспекти праці*. 2011. № 2. С. 11–17.

Kovach V. O. Competent approaches to social and economic transformations of the labor market

It is noted that economic structure of the regions is characterized by constant changes during development, stabilization and crisis. Ways of socio-economic transformation of regional economies are considered. Absence of systematic approach in socio-economic transformation of farms in the Kyiv oblast' is determined. It is noted that still there is no program for restructuring of region's economy to ensure realization of national and regional interests in the region and in Ukraine. It is proposed to divide program of socio-economic transformations of Kyiv oblast' into three blocks: general regional, economic branch, local. Two general regional programs were reviewed: "Employment and Labor Market Formation" and "Socio-Economic Transformation of Regional Economies". It is determined that main purpose of the program "Employment and Labor Market Formation" is efficient use of labor resources and ensuring rational employment of the region population on the basis of innovative development. The following sub-programs were proposed: "Employment Structure", "Unemployment", "Employment and Retraining" and "Labor Market Formation". It is stated that the program "Socio-Economic Transformation of Regional Economies" is main content of change process in the post-socialist economy and social sphere. The main goal of the program is to create adequate expanded economic independence of territory and development of market mechanisms of economic and market institutions. Global tasks and goals of the transformation of the region's farms are outlined. The following subprograms are proposed: "Privatization", "Small Business", "Mechanisms and Infrastructure of the Market". Peculiarities of Kyiv oblast' economy as an object of property transformation are determined. It is defined that proposed programs are system of measures aimed to achieve the main goal - stabilization of labor market, balance ensuring of labor demand and supply, and mitigation of economic and social losses from unemployment. Main stages of program implementation by terms are defined. Mechanism for implementation of employment programs was developed.

Key words: *state regulation, employment, social and economic program, region economy, labor relations.*